# SHAXS TARBIYASIDA ATROF-MUHITGA ONGLI MUNOSABATNI SHAKILLANTRISH YOLLARI

**Avlaqulova shohsanam O'tkir qiz**

**Annotatsiya**

Mazkur maqolada shaxs tarbiyasida atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantirish yo‘llari tahlil qilingan. Unda ekologik tarbiya jarayonining mazmuni, shaxsning ekologik madaniyatini rivojlantirish omillari hamda ta’lim-tarbiya muassasalarida ekologik ongni shakllantirish usullari yoritilgan. Shuningdek, oilaviy tarbiya, maktab ta’limi va ijtimoiy muhitning ekologik ongni rivojlantirishdagi o‘rni ilmiy asosda ko‘rib chiqilgan.

**Kalit so‘zlar:** ekologik tarbiya, atrof-muhit, ekologik ong.

**Аннотация**

В данной статье анализируются пути формирования сознательного отношения к окружающей среде в воспитании личности. Рассматриваются содержание экологического воспитания, факторы развития экологической культуры личности, а также методы формирования экологического сознания в образовательных учреждениях. Также научно обоснована роль семейного воспитания, школьного образования и социальной среды в развитии экологического сознания.

**Ключевые слова:** экологическое воспитание, окружающая среда, экологическое сознание.

**Abstract**

This article analyzes ways of forming a conscious attitude toward the environment in personality education. It examines the content of environmental education, factors in developing ecological culture, and methods of fostering environmental awareness in educational institutions. The role of family upbringing, school education, and social environment in developing ecological consciousness is also scientifically considered.

**Keywords:** environmental education, environment, ecological awareness.

## KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida insoniyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik muvozanatni saqlash hisoblanadi. Sanoatning rivojlanishi, urbanizatsiya jarayonlarining tezlashishi, tabiiy resurslardan noto‘g‘ri foydalanish hamda ekologik madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligi atrof-muhitning ifloslanishiga olib kelmoqda. Shu bois shaxs tarbiyasida atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantirish bugungi kunning muhim pedagogik va ijtimoiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Shaxs tarbiyasi jarayonida ekologik ongni rivojlantirish insonning tabiatga nisbatan mas’uliyatli munosabatini shakllantiradi. Ekologik ong – bu insonning tabiat va uning resurslariga ehtiyotkorlik bilan yondashishi, atrof-muhitni asrash zarurligini anglab yetishi va ekologik qoidalarga amal qilish ko‘nikmasidir. Bu jarayon bolalik davridan boshlab shakllantirilsa, kelajakda ekologik madaniyati yuqori bo‘lgan jamiyatni barpo etish imkoniyati yaratiladi.

O‘zbekiston Respublikasida ham ekologik muammolarni hal etish, atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik ta’limni rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan islohotlarda ekologik xavfsizlikni ta’minlash, yashil hududlarni kengaytirish va aholi orasida ekologik madaniyatni oshirish masalalari ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda inson faoliyati natijasida yuzaga kelayotgan ekologik muammolar global miqyosda kengayib bormoqda. Iqlim o‘zgarishi, havo va suvning ifloslanishi, o‘rmonlarning qisqarishi va biologik xilma-xillikning kamayishi kabi holatlar insoniyat kelajagiga jiddiy xavf tug‘dirmoqda. Shu sababli shaxs tarbiyasida ekologik ongni shakllantirish, atrof-

muhitga nisbatan mas’uliyatli munosabatni rivojlantirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur maqolaning maqsadi shaxs tarbiyasida atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantirish yo‘llarini o‘rganish, ekologik tarbiyaning samarali usullarini tahlil qilish hamda ta’lim va tarbiya jarayonida ekologik ongni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, unda berilgan yondashuvlar ta’lim muassasalarida ekologik tarbiyani samarali tashkil etish, yosh avlodda tabiatga mehr va mas’uliyatni shakllantirish hamda ekologik muammolarni kamaytirishga xizmat qiladi.

## ASOSIY QISM

Shaxs tarbiyasida atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantirish murakkab va uzluksiz jarayon bo‘lib, u oiladan boshlanib, maktabgacha ta’lim, umumiy o‘rta ta’lim hamda oliy ta’lim bosqichlarida izchil davom ettiriladi. Ekologik ongni shakllantirishda shaxsning tabiatga nisbatan hissiy, bilimiy va amaliy munosabati muhim rol o‘ynaydi.

Ekologik tarbiya – bu insonda tabiatni asrash, resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitga zarar yetkazmaslik ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir. Ushbu jarayon orqali shaxsda ekologik madaniyat, mas’uliyat va ongli munosabat rivojlanadi. Ekologik tarbiya nafaqat bilim berish, balki amaliy faoliyat orqali ko‘nikmalarni shakllantirishni ham o‘z ichiga oladi.

Oilaviy tarbiya ekologik ongni shakllantirishning eng birinchi bosqichi hisoblanadi. Ota-onalar bolalarga tabiatni asrash, chiqindilarni to‘g‘ri tashlash, suv va elektr energiyasini tejash kabi oddiy ekologik odatlarni o‘rgatishi lozim. Bola oilada ko‘rgan va o‘rgangan xulq-atvorini hayot davomida qo‘llaydi,

shuning uchun oilaviy muhit ekologik madaniyatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha va maktab ta’limi jarayonida ekologik bilimlarni berish muhim bosqich hisoblanadi. Bolalarga tabiat, hayvonot va o‘simlik dunyosi haqida boshlang‘ich bilimlar berish, ularni tabiatga mehr bilan qarashga o‘rgatish zarur. Tabiat qo‘yniga sayohatlar, ekologik tadbirlar, daraxt ekish aksiyalari bolalarda ekologik ongni shakllantirishga yordam beradi.

Ta’lim jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Masalan, muammoli vaziyatlar, rolli o‘yinlar, loyihaviy ishlar va ekologik klublar orqali o‘quvchilarda tabiatga ongli munosabat rivojlantiriladi. Bu usullar shaxsning nafaqat bilimini, balki amaliy ko‘nikmalarini ham mustahkamlaydi.

Oliy ta’lim muassasalarida esa ekologik muammolarni chuqur tahlil qilish, ilmiy tadqiqotlar olib borish va innovatsion yechimlar ishlab chiqish muhimdir. Talabalar ekologik loyihalarda ishtirok etish orqali atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha amaliy tajribaga ega bo‘ladilar.

Jamiyat omillari ham ekologik ongni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. OAV, ijtimoiy tarmoqlar va davlat siyosati orqali ekologik madaniyatni targ‘ib qilish insonlarning tabiatga munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartiradi. Shu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasida ekologik xavfsizlikni ta’minlash va yashil hududlarni kengaytirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar ham muhim ahamiyatga ega.

Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan ekologik barqarorlikni ta’minlash, “Yashil makon” kabi loyihalarni amalga oshirish va aholining ekologik madaniyatini oshirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Bu esa jamiyatda tabiatga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, zamonaviy davrda ekologik muammolarning global xarakterga ega ekanligi shaxs tarbiyasida ekologik ongni shakllantirishni yanada

dolzarb qiladi. Iqlim o‘zgarishi, suv resurslarining kamayishi va havo ifloslanishi kabi muammolar har bir insondan ekologik mas’uliyatni talab etadi.

**1-jadval**

| Shaxs tarbiyasi bosqichlari | Ekologik ongni shakllantirish yo‘llari | Kutiladigan natija |
|---|---|---|
| **Oila** | Suv, elektrni tejash, chiqindilarni to‘g‘ri tashlashni o‘rgatish | Bolada ekologik odatlar va mas’uliyat shakllanadi |
| **Maktabgacha ta’lim** | Tabiat bilan tanishtirish, hayvonot va o‘simliklarni asrashni o‘rgatish | Tabiatga mehr va dastlabki ekologik tushuncha paydo bo‘ladi |
| **Maktab ta’limi** | Ekologik darslar, sayohatlar, daraxt ekish tadbirlari | Ekologik bilim va amaliy ko‘nikmalar rivojlanadi |
| **Sinfdan tashqari faoliyat** | Ekologik klublar, loyihalar, aksiyalar | Jamoaviy mas’uliyat va faol fuqarolik shakllanadi |
| **Oliy ta’lim** | Ilmiy tadqiqotlar, ekologik loyihalar | Chuqur ekologik bilim va innovatsion fikrlash rivojlanadi |
| **Ijtimoiy muhit** | OAV va ijtimoiy tarmoqlarda ekologik targ‘ibot | Ekologik madaniyat keng jamiyatda shakllanadi |
| **Davlat siyosati** | “Yashil makon” kabi ekologik dasturlar | Jamiyatda ekologik barqarorlik mustahkamlanadi |
| **O‘zini rivojlantirish** | Kitob o‘qish, shaxsiy ekologik odatlar | Ongli ekologik shaxs shakllanadi |
| **Amaliy faoliyat** | Daraxt ekish, tozalash aksiyalari | Ekologik mas’uliyat mustahkamlanadi |

| | | |
|---|---|---|
| **Kundalik hayot** | Resurslardan oqilona foydalanish | Barqaror ekologik xulq shakllanadi |

## XULOSA

Xulosa qilib aytganda, shaxs tarbiyasida atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantirish bugungi kunda eng dolzarb pedagogik va ijtimoiy masalalardan biri hisoblanadi. Ekologik muammolarning global miqyosda ortib borishi har bir insondan tabiatga nisbatan mas’uliyatli, ongli va ehtiyotkor munosabatni talab etadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ekologik ongni shakllantirish jarayoni uzluksiz bo‘lib, u oiladan boshlanib ta’lim muassasalari va ijtimoiy muhitda davom etadi. Oilaviy tarbiya bolada dastlabki ekologik odatlarni shakllantirsa, maktab va oliy ta’lim muassasalari ushbu bilimlarni chuqurlashtirib, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Shuningdek, zamonaviy jamiyatda ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va davlat ekologik siyosati ham ekologik ongni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilayotgan ekologik tashabbuslar jamiyatda “yashil tafakkur”ni rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantirish uchun ta’lim, tarbiya va ijtimoiy muhit o‘zaro uyg‘unlikda bo‘lishi zarur. Bu esa kelajak avlodda ekologik madaniyatni yuksaltirish, tabiatni asrash va barqaror rivojlanishni ta’minlashga xizmat qiladi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Environmental Education for Sustainable Development. UNESCO. *Environmental Education for Sustainable Development*. — Paris, 2020.
2. Ecological Literacy. Orr D. W. *Ecological Literacy: Education and the Transition to a Postmodern World*. — SUNY Press, 1992.
3. Handbook of Environmental Psychology. Bechtel R. B. *Handbook of Environmental Psychology*. — Wiley, 2002.

4. Environmental Psychology. Steg L., van den Berg A. E. *Environmental Psychology*. — Wiley-Blackwell, 2017.
5. Green Psychology. Silbereisen R. *Green Psychology: Human Behavior and Environment*. — Springer, 2015.
6. United Nations Environment Programme. *Global Environment Outlook Report*. — Nairobi, 2022.
7. UNESCO. *Education for Sustainable Development Goals*. — Paris, 2017.
8. World Health Organization. *Environment and Health Report*. — Geneva, 2021.
9. World Wildlife Fund. *Living Planet Report*. — Gland, 2022.
10. Shavkat Mirziyoyev. “Yashil makon” va ekologik islohotlar bo‘yicha farmon va qarorlar. — Toshkent, 2021.
11. Karimov A., Tursunov B. “Ekologik tarbiya va shaxs rivojlanishi”. *Pedagogika va psixologiya jurnali*, 2023. №3, 28–33-betlar.
12. Qodirova M., Islomov N. “O‘quvchilarda ekologik ongni shakllantirish yo‘llari”. *Zamonaviy ta’lim*, 2022. №5, 40–45-betlar.